

THOMAS MORUS

UTOPIA

CARTEA DE AUR
A LUI THOMAS MORUS, PE CÂT DE UTILĂ,
PE ATÂT DE PLĂCUTĂ, DESPRE CEA MAI
BUNĂ ÎNTOCMIRE A STATULUI ȘI DESPRE
NOUA INSULĂ UTOPIA

THOMAE MORI

UTOPIA

*LIBELLUS AUREUS
NEC MINUS SALUTARIS QUAM FESTIVUS DE
OPTIMO REIPUBLICAE STATU DEQUE NOVA
INSULA UTOPIA*

Traducere din limba latină:
ELEFTERIE ȘI ȘT. BEZDECHI

omenești care să nu-i aducă bucurie, chiar și în chestiunile cele mai serioase. Dacă discută cu cei învățați și înțelepți, se lasă încântat de talentul lor, dacă o face cu cei neștiutori și tru-fași, se distrează pe seama prostiei lor [...] Cu o îndemânare extraordinară, se acomodează cu fiecare situație. Întotdeauna, atunci când stă de vorbă cu femeile, chiar și cu soția sa, nu contenește cu glumele și zeflemelele. Nimeni nu se lasă mai puțin condus de părerile mulțimii, și totuși nimeni nu este mai apropiat de bunul simț decât el...”

Pasionat de opera sfântului Augustin, More a ținut o serie de prelegeri despre *De civitate Dei*, urmărite cu interes la biserica St. Lawrence Jewry. Perioada 1499-1503, petrecută la London Charterhouse, este controversată: unii biografi susțin că More, care ezita între viața monahală și cea laică, a fost dezgustat în asemenea măsură de corupția ordinelor monastice, încât a renunțat la călugărie, în timp ce alții (cf. *Catholic Encyclopedia*) afirmă că a fost doar vorba de dorința de a avea o viață maritală. În orice caz, More a menținut un stil de viață caracterizat de rugăciune, post și penitență.

După moartea regelui Henric al VII-lea, cu care intrase în conflict, și favorizat de faima de avocat pe care o dobândise, More a avut o ascensiune politică rapidă: în 1510 a dobândit funcția de Under-Sheriff al Londrei, patru ani mai târziu fiind trimis de către cardinalul Wolsey ca ambasador în Flandra, pentru a apăra interesele negustorilor englezi. În această perioadă de aproximativ șase luni a schițat *Utopia*, cea mai cunoscută lucrare a sa, care a fost publicată în 1516. În același an a primit o pensie pe viață de 100 de lire, apoi a fost numit membru al ambasadei din Calais și consilier privat al regelui. În 1519 a demisionat din postul de Under-Sheriff și a devenit membru al suitei regale. În 1521 a fost înnoțat la rangul de cavaler și numit adjunctul trezorerului regelui. În 1523 a fost ales speaker al Camerei Comunelor la recomandarea lui Wolsey, iar în 1525 a devenit Cancelar al Ducatului de Lancaster.

Deși regele îl vizita adesea la casa din Chelsea și lua masa sau se plimba prin grădina ținându-l pe More de după umeri și bucurându-se de conversația strălucită a acestuia, învățatul nu își făcea iluzii în privința favorurilor de care avea parte. „Dacă ar putea dobândi un castel în Franța cu prețul capului meu”, îi spuse el lui Roper, ginerele său, în 1525, „atunci n-ar ezita să mi-l taie”.

După o perioadă în care l-a susținut ferm pe Henric al VIII-lea în conflictul cu Luther (scriind chiar pamflete virulente la adresa fondatorului Reformei, între care *Eruditissimi viri Gul. Rossi Opus elegans quo pulcherrime retegūt ac refellit insanas Lutheri calumnias*, sub pseudonim, Londra, 1523), More a ieșit destul de repede din grațiile regelui. A demisionat în 1532, pretextând motive de sănătate, însă fiind mai probabil indignat de atitudinea lui Henric față de Biserica romano-catolică. În 1533 a refuzat să asiste la încoronarea Annei Boleyn, fapt care nu putea scăpa atenției regelui. În 1534 a fost unul dintre cei acuzați de complicitate cu Elizabeth Barton, „fecioara sfântă”, călugărița din Kent care se opusese separării lui Henric de Roma, și a scăpat de condamnare numai datorită intervenției camerei Lorzilor. Cu toate acestea, refuzând să jure pe Actul de Succesiune (care îi desemna pe Henric și Anne Boleyn ca moștenitori legitimi ai tronului, una dintre clauze repudiind „vreo autoritate străină, orice prinț sau potentat” - deci și pe Papă), a fost întemnițat în Turnul Londrei, găsit vinovat de trădare și decapitat pe 6 iulie 1535. Pe eșafod, ultimele sale cuvinte au fost: „Slujitor devotat al regelui, dar înainte de toate al lui Dumnezeu”.

Thomas More a fost beatificat în 1886 de către Papa Leon al XIII-lea și canonizat de către Papa Pius al XI-lea în 1935. În anul 2000, Papa Ioan Paul al II-lea l-a desemnat drept sfântul patron al politicienilor.

UTOPIA

Publicată în 1516 la Louvain, lucrarea are titlul complet *Libellus vere aureus nec minus salutaris quam festivus de optimo reipublicæ statu de quo nova Insula Utopia, autore clarissimo viro Thomas Morus*. Pentru a descrie acest non-loc cu capitala în orașul-fantomă, traversat de fluviul fără apă, în care cetățenii fără de cetate sunt guvernați de prințul fără de popor, Morus s-a inspirat din istorisirile de călătorie ale lui Amerigo Vespucci. Locul exotic nu reprezintă, însă, decât o transpunere a Angliei natale; după cum spune Erasmus, *Britanniam effinxit quam habet penitus prospectam cognitamque*, „înfățișează Marea Britanie, pe care a văzut-o și a cunoscut-o în profunzime”.

Propunând o societate pe care o descrie complet, de la sistemul de guvernământ până la viața de familie, moravuri și credințe, Morus critică, în mod evident, orânduirea timpului său. În același timp, însă, dacă luăm în considerare ironia textului, ne putem întreba (cf. E. Pisis *et al.*, *Histoire des idées politiques*, PUF, 1996) „dacă Utopia nu înseamnă și: voi cereți un regat puternic, centralizat și administrat cu o mână forte, mobilizând energia tuturor; iată în ce condiții ar putea fi un astfel de regat în aceeași măsură drept și fericit; cântăriți dacă aceste condiții sunt realizabile; nu veți întârzia să constatați că nu sunt deloc. Oare nu ar fi mai înțelept să renunțați la o idee atât de nebunească?”

Sursele de inspirație ale lui Morus pentru această lucrare se leagă direct de pasiunile sale: atașamentul pe care l-a purtat întotdeauna culturii antice grecești (cumva în detrimentul celei romane) l-a condus la preluarea unora dintre ideile din *Republica* platoniciană, în special în privința proprietății, pe când admirația față de sfântul Augustin și a sa *De civitate Dei* a contribuit la formularea doctrinei religioase a utopienilor.

Umanist creștin, asemenea unui Erasmus, Pico della Mirandola sau Marsilio Ficino, Morus li se opune reformatorilor contemporani, prevăzând – în premieră – toleranța și libertatea de conștiință și susținând că natura omenească, deși afectată de păcat, este capabilă de măreție, de progres și sfințenie, sufletul menținând o înclinare naturală spre bine și virtute.

Sunt extrem de numeroase analizele metodei politice concepute de către Morus, astfel că nu ne rămâne decât să spunem, asemenea lui Emile Derenghem (citat în M. Prélot, G. Lescuyer, *Histoire des idées politiques*, Dalloz, 1994), că, „dacă [lucrarea] nu este cea mai bună dintre Republici, în mod sigur este cea mai bună dintre Utopii”.

TOMMASO CAMPANELLA

Născut în 1568 la Stilo, în regatul Neapolelui, Campanella a purtat inițial prenumele Giovanni Domenico, alegându-l pe cel sub care va rămâne cunoscut după intrarea, la nici cincisprezece ani, în ordinul dominicanilor, atras fiind de faima lui Albert cel Mare și a lui Toma din Aquino. Întrucât părea înclinat spre interogarea filosofică, a fost trimis la diferite mănăstiri pentru a-i audia pe cei mai mari învățați ai timpului.

Puternic influențat de scrierile filosofului italian Bernardino Telesio, oponent al aristotelianismului scolastic, Campanella a plecat în 1589 la Neapole fără încuviințarea ordinului din care făcea parte, publicând doi ani mai târziu o primă lucrare, *Philosophia sensibus demonstrata*. Reflectând preocuparea lui Telesio pentru o abordare empirică a filosofiei, cartea sublinia necesitatea experienței umane ca bază a acesteia din urmă. Efectul publicării a constat în arestarea, judecarea și scurta întemnițare a autorului pentru erezii.

La eliberare, s-a îndreptat spre Padova, unde a fost arestat din nou, acuzat de sodomie (1593), achitat și apoi acuzat iarăși, de data aceasta pentru a fi angajat un evreu într-o dezba-

tere despre chestiunile credinței creștine. Trimis la Roma pentru proces, Campanella a repudiat în 1596 erezia care îi fusese pusă pe seamă.

Încă din scrierile de tinerețe, gânditorul a manifestat un interes special pentru pragmatism și reforma politică. În *De monarchia Christianorum* și *Dialogo politico contra Luterani, Calvinisti et altri eretici*, el afirma că omenirea păcătoasă se poate regenera printr-o reformare religioasă bazată pe clădirea unui imperiu universal ecleziastic. Aceste idei l-au condus la conceperea unui plan de reformă mai limitat, deși în continuare utopic, după întoarcerea în 1598 la Stilo, unde a fost profund afectat de condiția sărmană a locuitorilor. Ca urmare a acestui plan, Campanella a devenit liderul spiritual al unui complot care urmărea înlăturarea stăpânirii spaniole din Calabria. O dată descoperit complotul, a fost arestat și dus la Neapole. Constrâns prin tortură să-și mărturisească vina, a simulat nebunia pentru a scăpa de pedeapsa cu moartea și a fost condamnat la închisoare pe viață.

În cei 27 de ani de temniță, Campanella a reconsiderat în *Theologia* doctrinele bisericii catolice în lumina teoriei sale metafizice (explicitate într-o operă publicată aproape de sfârșitul vieții, *Metafisica*) și a scris faimoasa lucrare utopică, *La Città del sole*, precum și o serie de poeme, considerate de critică drept unele dintre cele mai pline de originalitate din epocă.

Întrucât după eliberare nu a reușit să obțină aprobarea Romei pentru ideile sale, ba mai mult, a fost acuzat de un nou complot anti-spaniol, Campanella s-a refugiat în Franța, unde a fost primit cu onoruri de regele Ludovic al XIII-lea și de către cardinalul de Richelieu. Până la moarte, care a survenit în 1639, a trăit – primind, în sfârșit, acceptarea Papei – la mănăstirea dominicană Saint-Honoré din Paris.

CETATEA SOARELUI

Pentru un spirit enciclopedic de talia lui Campanella – care, de altfel, a deschis linia gânditorilor Barocului – nu surprinde faptul că influențele de care a beneficiat sunt cât se poate de eclectice, de la Albert cel Mare și Toma din Aquino până la Pitagora, Platon, Aristotel, Zenon, Empedocle, misticii creștini, școala de gândire arabă sau cea iudaică. De asemenea, în spiritul renesanțist al argumentației și inovării, a fost înrăurit în mod covârșitor de astrologia atât de populară în vremea sa.

Dacă opera lui Morus este în mod esențial politică, despre cea a lui Campanella am putea spune că este mai apropiată de utopia în sens platonician din cel puțin două motive: Cetatea Soarelui apare ca „un tipar material al vieții dinlăuntru” (cf. *Istoria filosofiei moderne* vol. I, C. Rădulescu-Motru et al., Societatea Română de Filozofie, București, 1937), iar conducătorul acesteia este, ca și la Platon, un individ cu însușiri speciale; fără a mai fi, însă, rege-filosof, el este stăpânitor al artei magiei, această nouă „știință regală”. Acest conducător, *Metaphysicus*, constituie, împreună cu sfătuitoarii săi simbolizând noțiunile de Potestas, Sapientia și Amor, însăși persoana lui Dumnezeu (lucru detaliat de către Campanella în *Del senso delle cose e della magia*).

Pe de altă parte, relațiile dintre cetățeni sunt dominate de aspectul volitiv, iubirea manifestându-se doar față de comunitate; după cum spune autorul, „Când omul a scăpat de egoismul său, atunci nu-i mai rămâne decât dragostea colectivității”.

Îl lăsăm acum pe cititor să adâncească analiza comparativă a celor două mari utopii ale Renașterii și începutului Barocului, lăsându-se sedus de rigoarea primului dintre autori și de fantezia extraordinară a celui de-al doilea.

Andreea NĂSTASE

PREFAȚĂ

Nu este întâmplător faptul că editorul a hotărât să reunească într-un volum două dintre operele fundamentale ale culturii europene. *Utopia* lui Thomas Morus și *Cetatea Soarelui* a lui Campanella au mai apărut, după război, doar în anii '50, cu prefețe încercând să demonstreze că ambii autori erau precursori de vază ai comunismului în sens marxist – precizare necesară, de vreme ce termenul „comunism” a desemnat dintotdeauna sistemele utopice ale antichității sau Renașterii. Credem, de aceea, că este necesar ca cititorul să aibă acces la o informație mai largă.

În privința lui Thomas Morus, sursele abundă: proiectul său de stat ideal, cu rădăcini platoniciene, este prezent în toate scrierile de istorie a gândirii politice. Cum însă rar s-a întâmplat în istorie ca un sfânt al Bisericii Catolice să fie îmbrățișat de către marxiști, este evident faptul că opera sa a avut parte de o gamă extrem de largă de interpretări.

Pe de altă parte, statul-cetate descris de Tommaso Campanella (ale cărui relații cu papalitatea au mers de la condamnare la acceptare) nu s-a bucurat de același succes în mediile academice, în principal datorită „platonismului său magic și confuz” (cf. Jean Touchard, *Histoire des idées politiques*, PUF, 1978).

THOMAS MORUS

Născut la Londra, pe 7 februarie 1477 (sau 1478), Sir Thomas More a fost unicul fiu supraviețuitor al lui Sir John More, avocat și mai apoi judecător. A fost trimis mai întâi la St. Anthony's School, iar la 13 ani a intrat în serviciul cardinalului Morton, arhiepiscop de Canterbury și Lord Cancelar. Caracterul agreabil și intelectul strălucit al lui More i-au atras atenția prelatului și l-au făcut să-l trimită la Oxford, unde a fost admis la Canterbury Hall în 1492. Cum tatăl său i-a oferit o alocație minimă, More nu a avut posibilitatea de a se deda unor „distracții vane sau dăunătoare” în detrimentul studiilor. La Oxford s-a împrietenit cu William Grocyn și Thomas Linacre (care mai apoi i-a devenit profesor de greacă), a învățat latina, pe care a ajuns să o stăpânească excelent, franceza, istoria, matematica, flautul și viola.

După doi ani de ședere la Oxford, More s-a întors la Londra și a devenit student în drept la New Inn, iar în februarie 1496 a fost admis la Lincoln's Inn, devenind avocat pledant.

Activitățile juridice nu l-au împiedicat să acorde mult timp literaturii: a scris numeroase poeme, atât în engleză, cât și în latină, s-a preocupat de opera și viața lui Pico della Mirandola (traducându-i în engleză biografia, *Here is conteigned the lyfe of John Picus, Earle of Mirandola* . . . , London, 1510), a cultivat compania unor învățați renumiți, între care Colet, decanul de la St. Paul's, care i-a devenit confesor, și William Lilly, cu care a colaborat la traducerea din greacă în latină a unei antologii de epigrame (*Progymnasnata T. More et Gul. Liliisodalium*, 1518). În 1497, More i-a fost prezentat lui Erasmus din Rotterdam, probabil în casa lordului Mountjoy, elev și susținător financiar al marelui învățat. Prietenia celor doi a durat până la moarte, Erasmus vizitându-l adesea pe More în casa din Chelsea (în timpul uneia dintre aceste vizite a conceput „Elogiul nebuniei”, pe care i l-a dedicat englezului) și susținând o corespondență îndelungată. În scrisoarea sa către Ulrich von Hutten datată 23 iulie 1519, olandezul i-a făcut lui More un portret plin de afecțiune; pe lângă o descriere fizică flatantă, Erasmus mai spune: „... Într-un cuvânt, dacă ești în căutarea unui model de prietenie, nu îl vei găsi nicăieri mai bine decât în persoana lui More... Nu e nimic din treburile

PRECUVÂNTARE LA SCRIEREA DESPRE CEA MAI BUNĂ FORMĂ DE GUVERNĂMÂNT

Thomas Morus, lui Petrus Aegidius, multă sănătate¹

Parcă mi-e rușine, iubite Petrus Aegidius, să-ți trimit după o zăbavă de aproape un an această cărticică despre Republica Utopiei, când sunt sigur că tu o așteptai în cel mult o lună și jumătate. Știai doar bine că, scutit de osteneala de a găsi subiectul acestei cărți, nici nu mai era nevoie să mă trudesc mult cu orânduirea materialului, căci n-aveam decât să redau povestirea lui Rafael, pe care am ascultat-o împreună. Nici forma nu cerea o muncă deosebită, de vreme ce povestirea lui nemeș-teșugită era într-un stil, înainte de toate, direct și improvizat, și, pe lângă aceasta, ca al unui om care nu e tot atât de învățat în ale limbii latine, cât e în ale celei grecești; iar felul meu de a scrie, cu cât se va apropia mai mult de simplitatea lui neîmpodobită, cu atât va fi mai aproape de adevăr – singurul lucru care trebuie să-mi stârnească interesul, într-o atare împrejurare, și mi-l stârnește pe bună dreptate.

Recunosc, dragă Petrus, că totul fiindu-mi astfel pregătit, într-atât am fost scutit de trudă, că aproape nu-mi mai rămânea nimic de făcut. Altcum, născocirea și orânduirea materiei ar fi putut cere, de la o minte care nu-i de rând și nici neînvățată, o bună bucată de vreme și destulă strădanie. Iar mie, dacă mi s-ar fi cerut s-o aștern pe hârtie nu numai în duhul adevărului, dar și cu meșteșugul vorbei, apoi n-aș fi dus-o nicio-dată la bun sfârșit, cu oricât răgaz și cu oricâtă râvnă.

Acum însă, când mă vedeam scăpat de aceste griji – care m-au făcut și așa să asud strașnic – ai zice că nu-mi mai rămăsese decât să aștern povestirea fără înconjur, așa cum am auzit-o, și că munca mea era o nimica toată. Atât numai că, spre a sfârși cu bine chiar o atare trebușoară, celelalte îndeletniciri mi-au lăsat... mai puțin răgaz decât nimic. Prins mereu cu procese – în unele sunt apărător, pe altele doar le cercetez, unora le pun capăt ca arbitru, iar în altele dau hotărâri ca judecător –, apoi mai du-te unde te cheamă îndatoririle, mai umblă după o treabă, și iată cum mai toată ziua o împart, în afara casei, altora, iar ce rămâne, alor mei, așa că pentru mine, adică pentru literatură, nu mai

rămâne nimic. Într-adevăr, când mă întorc acasă trebuie să stau la taifas cu soția, să flecăresc cu copiii, să tăinesc cu slugile – tot lucruri pe care eu le socotesc treburi, de vreme ce trebuie făcute (altcum n-ai încotro, de nu vrei să fii un străin în casa ta). Și, pe deasupra, cată să-ți mai dai osteneala să te arăți cât mai plăcut și mai prietenos cu cei pe care fie că soarta ți i-a dat tovarăși de viață, fie că ți i-a hărăzit întâmplarea, ori ți i-ai ales tu singur. Toate astea însă cu băgare de seamă, ca nu cumva din prea multă prietenie sau îngăduință să ajungi să ți-i faci, din slugi, stăpâni.

Cu atare îndeletniciri mi se scurg deci zilele, lunile, anii; atunci, când să mai ai timp de scris? Și până aici n-am pomenit nimic de somn, și nici de mâncare, deși aceasta nu răpește multor oameni mai puțină vreme decât somnul, care numai el singur ne răpește aproape jumătate din viață. Eu pot deci să câștig doar timpul ce-l fur somnului și mesei. Atât numai că și acest câștig fiind tare puțin, lucrul a mers încet, dar, oricum, tot înseamnă ceva, și iată că până în cele din urmă am dus lucrarea la bun sfârșit. Și astfel am scris Utopia, dragă Petrus, și ți-am trimis-o ca s-o citești și să-mi dai de știre dacă mi-a scăpat ceva. Nu doar că n-aș avea încredere în mine, în această privință – măcar de-ar vrea Cel de sus să stau cu mintea și cu învățătura tot așa de bine cum stau cu ținerea de minte, care nu mi-e deloc slabă –, dar nu sunt chiar atât de încrezut să-mi închipui că n-a putut să-mi scape ceva. Așa, de pildă, băiatul meu, Joannes Clemens², m-a pus într-o mare încurcătură; el, cum bine știi, a fost de față cu noi atunci (când cu povestirea), căci nu-l las să lipsească de la nici o convorbire ce i-ar putea aduce vreun folos, fiindcă trag nădejde să am un rod minunat din acest spic ce a început să se înfiripe și în latinește, și în grecește. Într-adevăr, deși, pe cât îmi aduc aminte, Hythlodeus³ a spus că podul peste râul Anydrus⁴, din orașul Amauroton, avea cinci sute de pași, Joannes al meu zice că din aceștia cată să scădem două sute, și pe bună dreptate, de vreme ce lățimea râului nu era mai mare de trei sute de pași. Te rog mult să-ți amintești de acest amănunt. Căci, dacă și tu ești de aceeași părere cu el, voi fi silit să mă alătur și eu părerii voastre, încredințat că am greșit. Dacă însă nu-ți aduci bine aminte, am să las așa cum am scris și cum m-a ajutat ținerea mea de minte, căci, înainte de toate, mi-am dat osteneala să nu fie nimic neadevărat în cartea mea: drept care, dacă un lucru e îndoielnic, am socotit că e mai bine să spun cu bună-credință un neadevăr⁵, decât să născocesc eu însumi minciuna, fiindcă vreau să fiu mai degrabă un om cinstit decât un viclean. Și-apoi, e destul de ușor să găsim leacul bolii, fie că-l descoși tu pe Rafael, când dai de el, fie că-l întrebi printr-o scrisoare, ceea ce va trebui să faci neapărat și pentru o